

OPBEVARING OG RENGØRING AF ÆLDRE TEKSTILER – særtryk

TENEN Dansk Tekstilhistorisk Forening

Opbevaring og rengøring af ældre tekstiler – særtryk TENEN 13/2 efterår 2002

Copyright © TENEN – 15.04.2018

Mange, der er så heldige at have arvet eller erhvervet ældre tekstile skatte som dåbskjoler, buenakker, broderede puder, navneklude, lyseduge mm., er usikre på, hvordan disse tekstiler bedst opbevares, så de ikke går til, men kan bevares for eftertiden. På Nationalmuseets tekstilkonservering får vi ofte forespørgsler fra folk, fordi de uforvarende er kommet til at skade tekstilerne, ofte uopretteligt, ved forkert vask eller håndtering.

I det følgende giver Maj Ringgaard vejledning og gode råd om, hvad man forholdsvis enkelt selv kan gøre for at sikre sine tekstile skatte, så disse forhåbentlig også kan glæde vore efterkommere.

1. Opbevaring af ældre tekstiler

Ofte vil man gerne have sine fine gamle tekstiler fremme på borde, i sofaer, eller hænge dem på væggen etc., man synes de er til ingen nytte, hvis de bare skal gemmes i mørke skuffer og ikke kan vises frem.

I gamle dage gjorde man forskel på hverdag og fest. De fine ting kom kun frem til festlige lejligheder, og det er kun derfor, at disse har overlevet til i dag. Lys og sol er tekstilers fjender, farverne falmer og

stoffet mørner, så i virkeligheden trives tingene bedre i de mørke skuffer. Men med omtanke kan man alligevel have stor glæde af dem.

Tekstiler bør, som hovedregel, opbevares så mørkt som muligt, idet alt lys, både elektrisk- og dagslys virker nedbrydende på det. Lyset får kulører til at falme, gulner de hvide tekstiler og nedbryder fibre, så stofferne bliver møre. Men selvfølgelig skal man da have dem fremme

Silke er meget følsomt overfor lys og urenheder, det bliver sprødt og knækker let. Her er en ellers velbevaret bluse fra 1895. Under ærmerne har salte fra sved nedbrudt silken.

Syre fra dårligt papir, som eks. glanspapir, virker nedbrydende på tekstiler. Her er en knipling helt ødelagt af en blanding af sollys og papirsyre, kun en aftegning på den blegede baggrund viser, hvordan den engang har set ud.

og glæde sig over dem i perioder blot man er bevidst om, at stærkt lys i kort tid gør samme skade som svagt lys i længere tid.

Nogle farvestoffer er mere lysfølsomme end andre, tænk bare på de bluser, der sælges billigt på sommerudsalg, fordi de er blevet bleget på skulderen efter at have hængt på gadestativet i sommersolen. Eksempelvis er farverne i broderiegarn fra omkring år 1900 ofte af en meget dårlig lysægtighed. Broderier, der nu fremstår i douche farver, kan oprindeligt have haft stærke pink, violette og grønne farver. Det samme gælder for mange af farverne i asiatiske tekstiler.

Af denne grund bør tekstiler, der hænger fremme, anbringes, så sollyset aldrig rammer dem direkte, de

kan eksempelvis hænges på væggen mellem to vinduer.

Silke og nylon er de tekstilfibre, der er mest lysfølsomme. Fibrene bliver tørre og sprøde, så stoffet knækker, når det foldes. Silken får nogle karakteristiske revner, det ser ud, som om der har været skåret i stoffet. Urenheder som metalsalte eller salte fra sved fremmer denne nedbrydningsproces.

Indrammede tekstiler, der hænger på en kold ydermur, kan få fugtskjolder som følge af kondens på indersiden af glasset. Fugten kan også medføre, at uægte farver løber ud, eller at tekstilet bliver jordslået. Er det ikke muligt at flytte billedet til en indervæg, kan man sætte et par små afstandsklodser, fx af et stykke

kork, bagpå rammen, så den hænger ca. en cm. fra væggen.

Ofte er indrammede navneklude eller syprøver monteret på dårligt syreholdigt pap/papir, der kan medføre stor skade på tekstilet. Det kan anbefales at få lavet en ny monteringsring på syrefri karton.

Opbevaring

Når tekstilerne lægges væk, bør de lægges i neutrale materialer for ikke at nedbrydes af skadelige afdampninger fra omgivelserne. Da der findes skadelige syrer i almindeligt papir og pap, bør bevaringsværdige tekstiler ikke gemmes væk i gamle chokoladeæsker og lignende. Skuffer og skabe skal helst være af afdampet materiale, ikke ny spånplade- eller laminat, heller ikke af egetræ, da dette kan afdampe syrer. Hylder eller skuffer fores med syre-

frit silkepapir, eller der benyttes et stykke udvasket lærred, fx et gammelt lagen, der lægges under og foldes om.

Tekstilmaterialet lægges så fladt som muligt, da det ikke har godt af at være foldet i længere tid. Med tiden vil fibre trættes, folderne bliver permanente, og til sidst vil fibre knække så der opstår huller.

Duge, løbere og lignende kan rulles på et rør med en diameter på 5-6 cm. Dæk først paprøret med flere lag syrefrit silkepapir eller udvasket tubegaze. Yderst, efter tekstilet, rulles syrefrit silkepapir, og der bindes et bændel rundt rullen (ikke for fast) for at holde det samlet.

Hvis man har meget store duge eller lagner, der ikke kan rulles helt udbredt, er det bedre, at de ligger foldede. Man må så med jævne mellemrum skifte foldernes placering

Denne type "ræverøde" pletter kaldes foxing, de skyldes ofte gamle urenheder i tekstilet.

for ikke at trætte fibrene, og så lægge en pølse af et stykke sammenfoldet silkepapir i folden, for at den ikke skal blive for skarp.

Tre-dimensionale tekstiler, som dragter og huer, kan fyldes let ud med sammenkrøllet syrefrit silkepapir for at holde faconen og hindre skarpe folder.

Tekstiler har bedst af en middel luftfugtighed (ca. 50% relativ fugtighed). Bliver luften for tør, udtørres tekstilet, så fibrene bliver sprøde. Bliver den for fugtig, kan tekstilet angribes af skimmelsvampe, mug, så det bliver hvidpletet eller "jordslået". Skimmelsvampene spiser af tekstilfibrene og efterlader møre partier og sort/brunfarvede pletter, der er umulige at fjerne. Så hvis tekstiler har været udsat for fugt, er det vigtigt at tørre dem godt, dog uden at udtørre dem, inden de lægges væk.

Tekstiler bør ikke opbevares i længere tid i tætte plastikposer, man risikerer, at der dannes kondensfugt indeni posen med det resultat, at tekstilerne mugner. Det er da bedre at benytte hulfolieposer, den slags perforeret plast som brød sælges i.

Læg aldrig et tekstil væk med sikkerheds- eller knappenåle i, de kan ruste og vil under alle omstændigheder efterlade mærker og huller. Hvis der findes en rusten nål i tekstilet, kan man slibe rusten af med smergellærred eller evt. en fin neglefil for

ikke at rive stoffet i stykker, når nålen trækkes ud.

Skadedyr

Uld og silke kan angribes af skadedyr som møl, tæppebiller og sølvkræ. De to første går i uld og silke, mens sidstnævnte kun går i gammelt bomuld og hør eller i kunstsilke.

Hvis der er mistanke om skadedyr, kan tekstilet pakkes i en plastikpose og fryses ved så lav temperatur som muligt i nogle dage, tages op af fryseren i 2 uger, for at eventuelle insekt æg, der ikke er døde, skal nå at udklækkes, og fryses igen et par døgn. Hvis man er så heldig at have adgang til en fryser, der kan gå ned til -35°C , kan man nøjes med at fryse i én omgang. Dette vil slå levende dyr og æg ihjel, men forhindrer ikke nye skadedyr i at komme og udbedrer selvfølgelig ikke de skader, der måtte være sket.

Lavendelposer og lignende virker kun afskrækkende på møl i en kort periode. Når duftstofferne er ved at være dampet af, virker lavendelolien snarere som et tiltrækkende kosttilskud til skadedyr.

Ved at holde rent mindsker man risikoen for skadedyrsangreb, da disse gerne holder til i mørke sprækker med nullermænd. Under rengøring kan man passende se efter tegn på skadedyr, så som små huller, ekskrementer (bitte små sorte kugler) og puppespind.

2. Om rengøring af ældre tekstiler

På Nationalmuseets tekstilkonservering får vi ofte forespørgsler fra folk, der er usikre på om de selv kan vaskе eller rengøre deres ældre tekstile skatte, så som dåbskjoler, dragtdele,

navneklude, lyseduge mm. I flere tilfælde har folk henvendt sig, fordi de er kommet til at skade tekstilerne ved forkert vask eller håndtering. Her er en vejledning om, hvad man

Broderier kan støvsuges med et minimundstykke monteret på støvsugeren.

kan gøre, hvis man selv har mod på at kaste sig ud i rengøringen af de gamle tekstiler, der tåler en sådan. Er man det mindste i tvivl om, hvorvidt tekstilet tåler rengøring, bør man spørge en tekstilkonservator.

Husk, det er bedre ikke at gøre noget end at gøre noget, man senere fortryder!

Gulnede eller misfarvede hvide tekstiler

Ældre hvide tekstiler af hør eller bomuld er ofte gulnede eller har brunlige pletter eller misfarvninger. Disse misfarvninger skyldes luftens nedbrydende virkning, oxidation, ofte forstærket af syrer fra papir eller træskuffer. Typisk ser man gul-lige striber langs stoffets folder, hvor

det har været i størst kontakt med den omgivende luft.

Der kan også fremkomme spredte gullige til rødbrune pletter, der let kan forveksles med rustpletter. I fagsproget kaldes disse pletter, der kan blive helt ræverøde, for foxing. Pletterne kan skyldes gamle urenheder i tekstilet eksempelvis sæberester eller jern i det vand, som det tidligere har været vasket i. Disse misfarvninger er meget svære at fjerne, men kan dog mildnes ved en vask.

Hvis man synes, at misfarvningerne er meget skæmmende, bør man ikke selv prøve at blege dem, men overlade denne temmelig besværlige reduktionsproces til en konservator. Almindelige blegemidler, som Klorin eller oxiderende blegemidler til vask, bør man ikke be-

nytte til bevaringsværdige tekstiler. De virker mørnede på stoffet, især hvor det er gulnet.

Føler man, at det er nødvendigt at vaske sine gamle tekstiler, må man huske, at gamle tekstiler ofte er betydeligt mere skrøbelige, end de umiddelbart ser ud. De må derfor aldrig vaskes i vaskemaskine - ikke engang på uldskånevask! Vask i hånden, så kan man hele tiden se, hvordan tekstilet reagerer på behandlingen, - og man kan stoppe, inden der sker større skade. Man bør kun vaske få - helst kun en - ting ad gangen for ikke at miste overblikket under håndteringen af de våde skrøbelige tekstiler.

Tørrensning

Støv og løstsiddende snavs kan fjer-

nes ved støvsugning, og således få tekstilet til at se klarere ud i farverne. Man må selvfølgelig passe på ikke at have så kraftigt sug, at tekstilet eller dele deraf bliver suget med op. Det bedste er at suge ved lavest mulig styrke med et lille møbelmundstykke gennem en netramme, så kun de små partikler fjernes. En netramme kan laves ved at spænde et stykke Gardisette gardin ud over en blændramme.

Broderier og delikate tekstiler kan støvsuges med et "minimundstykke" på 1-2 cm².

Man kan også "friske tekstiler op" ved at lægge et hårdt opvredet stykke lagenlærred over tekstilet og klappe let med flad hånd, så støvet sætter sig i lærredet. Men vær opmærksom på, at lærredet kun må

Ved at støvsuge gennem en netramme undgår man, at løse tråde og frynser bliver suget med op i støvsugeren.

Tekstilet kan lægges i en vaskepose til finvask. Ved håndtering under vasken løftes der i posen, ikke i selve tekstilet, da fibrene kan blive meget møre under vandpåvirkningen. Sarte kniplinger, broderier mm. kan syes ind mellem to lag Gardisette gardinstof for at skåne det under vasken.

være let fugtigt, og det skal fjernes, inden fugten trænger ned i det gamle tekstil, ellers risikerer man bare at binde snavset endnu hårdere - eller at farverne løber.

Inden en vask foretages altid en tørrensning for at fjerne løst støv og stærkt farvende partikler som sod og blomsterpollen.

Vask af hvide tekstiler

Vasken foretages bedst i et stort, helst fladbundet, kar. Læg tekstilet så udbredt som muligt, i en skånevaskpose eller et fint net (fx et stykke Gardisette gardin). Nettet skal gå et godt stykke op ad siderne på karret, så man kan løfte i det, når tekstilet skal flyttes. Gamle tekstilfibre bliver møre, når de kommer i vand, og så kan de måske ikke engang bære deres egen vægt mere. Derfor løftes i nettet – ikke i tekstilet.

Hvide tekstiler af bomuld eller hør vaskes helst i et neutralt middel

uden optisk hvidt, parfume, farve mm, så som Synperionic A7, 0,2 gr. pr. liter vaskevand. Det anbefales at der anvendes blødt vand til vasken. Der kan enten benyttes demineraliseret/ionbyttet vand, eller vandet kan blødgøres med hexafosfat 2 gram per liter. Der vaskes ved ca. 30-35°C.

Selvom der anvendes ionbyttet vand til vasken, tilrådes det at tilsætte lidt hexafosfat til vasken ca. 1 gram per liter, det hjælper til at fjerne støv-, jordpartikler og sæberester. Hvis det ikke er muligt at få fat i blødgjort vand kan man til nød vaske i et finvaskemiddel, der indeholder blødgøringsstoffer.

Inden selve vasken gennemfugtes tekstilet i koldt blødgjort vand. Pletter kan behandles ved at duppe en lidt stærkere vaskemiddelopløsning på selve pletten.

Under vasken fører man vandet igennem tekstilet ved at duppe let

på tekstilet med fingerspidserne eller med en blød svamp,- eller ved at løfte let i nettet med begge hænder, men pas på ikke at hive i selve tekstilet. Man må aldrig gnubbe, gnide eller kramme tekstilet.

Første hold skyllevand tilsættes også hexafosfat, 2 gram per liter, det hjælper med udskylningen af sæben. Der skylles i 3-4 hold vand med faldende temperatur. Lad tekstilet ligge nogle minutter i hvert hold.

Gamle tekstiler hænges ikke til tørre, de skal helst ligge understøttet, da vandets vægt ellers kan trække fibrene i stykker.

Flade tekstiler, som fx damaskduge, tørrer meget smukt op, hvis de lægges til tørre på voksdug eller kraftig plast. Den side, der vender ned, bliver blank som efter en koldrulning. Hvis der er broderi, skal

retsiden vendes opad for ikke at få broderiet fladt.

Tekstilet i nettet tages fra skyllevandet og over på tørrepladsen uden at kramme vand ud. Nu vendes tekstilet ud af nettet og bredes forsigtigt ud ved at lade det glide/svømme på vandfilmen, dette for ikke at komme til at rive de møre våde fibre itu. Når tekstilet er skubbet helt på plads, fjernes overskydende vand forsigtigt med en svamp eller ved at brede frottehåndklæder over. Pas på, man kommer nemt til at skubbe til tekstilet, når man fjerner frotté stykket igen.

Man bør så vidt mulig undgå at stryge gamle tekstiler, da varmen virker mørnende. Hvis det alligevel skønnes nødvendigt, brug så lav varme som muligt og hav et strygestykke mellem tekstilet og jernet.

Servietter og duge som er blevet helt glatte uden brug af hverken strygejern eller rulning, de har blot fået lov til at tørre udbredt på et stykke voksdug.

Ved at tørre tredimensionale tekstiler, fx kyser, på en passende form som en ballon, en omvendt skål eller lignende, kan man give dem den rigtige facon under tørringen. Men formen må hellere være lidt for lille end for stor. Efter tørring kan flæserne rettes til med en svamp, der er ganske let fugtig.

Pletter og misfarvninger

Det er ikke sikkert, at alle pletter forsvinder ved vask. Men brug ikke blegemidler på gamle tekstiler, det er alt for skrap en kur og er med til at gøre tekstilet yderligere mørkt.

Det er bedst at behandle pletterne inden den egentlige vask. Pletter fra kaffe, te, frugtsaft og rødvin er lettere at fjerne, hvis de behandles med ren glycerin inden vasken. Dryp glycerin direkte på pletten, dæk med plast for at glycerinen ikke fordamper og lad virke i ca. 24 timer inden vask.

Rustpletter kan fjernes med "Magica", et tekstil-rustfjerningsmiddel, men husk at skylle eller vaske tekstilet grundigt umiddelbart efter, ellers vil rustfjerningsmidlet ætse hul

i stoffet. "Magica" må ikke benyttes på uldne tekstiler.

Kulørte tekstiler

Det er sikrest at holde sig til vask af hvide tekstiler, som dåbskjoler duge mm.

Kulørte tekstiler bør kun vaskes, hvis man er helt sikker på farvernes ægthed. Ensfarvede tekstiler kan miste så megen farve i vask, at de bliver falmende at se på.

På kulørt broderi fra ca. 1860 til 1950 er der ofte benyttet basefarvet broderigarn. Det var oprindeligt klare smukke farver, men farven er desværre hverken lys- eller vådægte. Så selv om farverne nu fremstår i douche kulører, kan bagsiden af broderiet, eller undersiden af sting afsløre, at det har drejet sig om stær-

ke kulører, der stadig kan løbe ud og skjolde hele tekstilet.

Farverne kan prøves for vådægtighed ved at klippe en trådende af hver farve. De lægges på et stykke hvid køkkenrulle, og der dryppes en dråbe vaskeopløsning på. Ovenpå lægges endnu et lag sugende hvidt papir. Det lægges under let pres i ca. 1 time. Fjern presset og lad det tørre helt, inden det bedømmes, om der er farveafsmitning på papiret.

Det er vigtigt, at trådene er helt tørre, for mange farver løber først under optørringen. Hvis der er blot den mindste antydning af farve, frarådes vask.

Kulørte tekstiler kan vaskes i Synperionic A7, eventuelt et neutralt finvaskemiddel uden optisk hvidt og blegemiddel. Fremgangsmåden er ellers som beskrevet under hvide tekstiler, blot bør temperaturen ikke overstige 30°C.

Maj Ringgaard

Forhandlere:

- Neutralt finvaskemiddel: Neutral uld og finvask (Bluemøller), fås i supermarked.
- Synperionic A7: Spørg det lokale museum eller Museumstjenesten.
- Hexafosfat: Materialist.
- Demineraliseret/ionbyttet vand: Supermarked eller tankstation.
- Magica rustfjerner: Materialist eller supermarked
- Glycerin: Materialist eller apotek.
- Tubegaze: Materialist eller apotek.
- Syrefrit silkepapir/karton: Nationalmuseets butik eller Museumstjenesten, tlf. 86 66 76 66, Tutein og Kock, Farvergade 8, København K, Museumstjenesten eller kunstnerartikel-forretning. Evt. det lokale museum.
- Minimundstykke til støvsuger: "Micro vacuum cleaner attachment". Støvsugerforretning.
- Hulfolieposer: Grossist (bruges til fødevarer eller i gartnerier).

TENEN – Dansk Tekstilhistorisk Forening

er en landsdækkende, tværfaglig forening der, foruden almindeligt historisk interesserede, tæller så forskellige medlemmer som skoler, institutioner, museer, kunsthåndværkere, undervisere, folkedansere samt private ejere af tekstilsamlinger.

Arbejdet i TENEN foregår på følgende felter:

Registrering af tekstiler i privateje. Foreningen har registreret, beskrevet, fotograferet og opmålt et stort antal forklæder. Det indsamlede materiale indgår i TENENs arkiv, og det vil blive formidlet til en større kreds i form af artikler, bogudgivelse og lignende.

Temadage, foredrag og arrangementer om tekstile emner. Det kan også være besøg i museernes tekstilmagasiner eller besøg hos private ejere, der fremviser deres tekstilsamlinger.

Udgivelse af medlemsblad 4 gange årligt. Bladets artikler belyser en lang række tekstile emner fra forskellige vinkler. Endvidere informeres der om medlemsaktiviteter og udgivelser.

Foreningen TENEN opererer under folkeoplysningsloven og foreningsarbejdet udføres frivilligt og ulønnet. Økonomisk finansieres foreningens aktiviteter gennem medlemskontingent og deltagerbetaling. TENENs medlemsblad skrives og redigeres samt sættes, billedbehandles og korrekturlæses frivilligt og ulønnet mens trykning sker på almindelige kommercielle vilkår.

Vær medlem af TENEN – Dansk Tekstilhistorisk Forening.
Stiftet i 1990.

Henvendelse – 2018:

TENEN - Dansk Tekstilhistorisk Forening
Annet Laursen Skjelsager, formand
Dorthesvej 2, 3520 Farum

ePost: *silke-annet@silke-annet.dk* telefon: 44 95 05 55

Internet: *<http://www.tenen-dk.tk>*

Facebook: *<https://www.facebook.com/groups/TENEN.forening>*

